

KULTUR LITTERATUR

Forfatterne Elif Shafak og Orhan Pamuk ble begge anklaget for å ha «fornærmet det tyrkiske».

To tiltaler, to tyrkiske forfattere, to feminister

JØRGEN LORENTZEN

– Det var første gang en roman ble satt på tiltalebenken, sier Shafak til Aftenposten.

Noen ganger inntreffer det nærmest umulige. To av verdens fremste forfattere er i Oslo på samme tid, uten at de er klar over at den andre er her.

Ingen har heller koblet dem sammen, for de er invitert av vidt forskjellige organisasjoner for å delta på vidt forskjellige aktiviteter. Det har seg til og med slik at de kommer fra samme land, Tyrkia.

Aftenposten traff dem begge denne uken. Elif Shafak har skrevet 10 romaner, og tre

» Ønsket eller behovet for en enkel identitet er felles hos alle fundamentalister, om de er høyrenasjonalister i Europa eller islamske fundamentalister

Elif Shafak, forfatter og feminist

av dem er så langt kommet på norsk, *Bastarden fra Istanbul*, *Arkitektens læregutt*, og nå i år lanserte forlaget hennes, Font forlag, den internasjonale bestselger *Kjærlighetens førti bud*.

Orhan Pamuk er nobelprisvinner i litteratur 2006 og en av verdens mest innflytelsesrike forfatterstemmer. De fleste av hans 15 bøker er oversatt til norsk, og denne uken lanserte Gyldendal hans siste roman *Kvinnen med rødt hår*.

Begge ble tiltalt

Både Shafak og Pamuk veksler mellom å skrive samtidsromaner og historiske romaner fra den tyrkiske eller ottomanske historien.

De deler også en annen skjebne for sitt engasjement, for vel ti år siden ble begge tiltalt for å ha fornærmet det tyrkiske, fordi de har uttalt seg om folkemordet på armenere, som foregikk i 1915. Pamuk fordi han brukte ordet folkemord i et intervju, Shafak fordi hun brukte ordet folkemord i en roman.

Så langt kan den politiske parodien gå i Tyrkia. Begge tiltaler ble etter en stund frafalt.

– Dette var første gang en roman ble satt på tiltalebenken, og det var helt surrealistisk. Min tyrkiske advokat måtte i 2006 for-

svare min armenske karakter i retten, men heldigvis gjorde han det bra, ler Shafak.

Hennes bok *Kjærlighetens førti bud* (oversatt av Bente Klinge) er en historie fra 1200-tallet i Bagdad om relasjonen mellom poeten og sufien Rumi og vennen Shams av Tabriz, som inspirerer og forløser Rumis poetiske kraft.

Da den kom ut i Tyrkia, var bordene utenfor bokhandlerne tapetsert med kun én bok – denne.

– *Hva er fiksjon og hva er virkelighet i boken?*

– Dette er en stor utfordring for alle forfattere, hvordan bruker man realitet og imaginasjon. Men husk at jeg først og fremst er en historieforteller, så uansett hva jeg skriver om, driver jeg først en svært grundig etterforskning og prøver å tilegne meg alt om dette stoffet, og deretter kan jeg legge det til side, og da kan jeg fly. Da blir boken til. I den islamske verden er Shams filosofi i stor grad blitt glemt og bevisst sensurert bort, så for meg var et av de vesentlige momentene å bringe ham til live igjen, og vise at Shams og Rumi eksisterer.

Mytologier i øst

Både Shafak og Pamuk er opptatt av det mytologiske og historiske, og ikke minst forholdet mellom øst og vest. Om likhet og ulikhet, hvordan de påvirker hverandre, er

avhengig av hverandre, men også om hvordan øst og vest er bygget på forskjellig mytologisk bakgrunn.

Pamuks *Kvinnen med rødt hår* (oversatt av Ingeborg Fossetøl) handler nok mer om begjær og skjebne enn om kjærlighet. *Kvinnen med rødt hår* møter nemlig den 16 år gamle Cem, som hun forfører og går til sengs med. Betydningen av dette ene møtet får store konsekvenser for begge liv.

I kjernen av Pamuks roman *Kvinnen med rødt hår* ligger den greske myten om Ødipus som dreper sin far og gifter seg med sin mor, og den persiske myten om faren Rostam som dreper sønnen Shorab.

Ødipus er ikke klar over det han gjør, og det er heller ikke Rostam. For begge blir dette oppklart etterpå, og styrt av skjebnen har de gjort nettopp det de har forsøkt å unngå å gjøre.

I Shafaks roman får historien om kjærlighetsfilosofien til Shams direkte betydning for hovedpersonen Ellas liv i dagens USA. Shafak forteller at hun siden studiedagene var opptatt av spesielt Shams liv, og at hans historie har påvirket henne. På samme måte påvirker Shams historie Ellas liv.

– Men ikke gjør romanene for enkle, sier Shafak. – Det er aldri et en-til-en-forhold mellom virkelighet og fiksjon, og jeg ønsker å gjøre fiksjonen motsetningsfull og vise

Tyrkiske Elif Shafak bor nå i London. – Situasjonen for forfattere, journalister og intellektuelle er blitt svært, svært vanskelig i Tyrkia, sier hun. FOTO: MAGNUS KNUITSEN BJØRKE

Orhan Pamuks bok *Kvinnen med rødt hår* kommer nå på norsk. – At hovedpersonen farger håret rødt, er også et uttrykk for hennes individualisme, styrke og frihet, sier forfatteren. FOTO: ROLF ØHMAN

muligheter. Slik vi mennesker også er motsetningsfulle og fleksible og intrikate. En bok er ikke perfekt. Og mytene jeg bruker, er også slik – åpne og usikre.

– Disse to mytene om *Ødipus* og *Rostam* og *Shorab* er helt vesentlig for det som skjer i boken din, Pamuk?

– Ja, hovedpersonen Cem blir nesten besatt av disse to mytene, og hvordan de på den ene siden forteller en historie om individualisme og på den andre om autoritære systemer. I vesten ligger drapet på faren som en sentral myte i historien, mens drapet på sønnen er vesentlig for Østen. Dette gjenkjenner vi også i historiene om sultanene, om hvordan de drepte de andre sønnene så fort de kom på tronen for ikke å få noen utfordrere.

– Hvis det skulle være en beskjed til mine lesere i denne romanen, måtte det kanskje

være noe om hvordan det ikke bare er de autoritære lederne som opprettholder det autoritære systemet, men også at det er et slags behov for det autoritære hos folket. Og dette er ikke basert på religionen, sier forfatteren.

Feminismen

I Shafaks siste roman *Three Daughters of Eve* (ennå ikke oversatt til norsk) handler det om kvinner, islam, seksualitet og feminisme. Shafak er en tydelig feministisk stemme i sine taler og fortellinger.

Mer overraskende er det kanskje at også Pamuk er blitt feminist.

– Selve tittelen på boken, *Kvinnen med rødt hår*, peker mot at kvinnen har en sterkere stilling i denne boken enn i mine foregående, påpeker Pamuk.

– Og det at hun gjør et valg og farger håret rødt, er også et uttrykk for hennes individualisme, styrke og frihet, for i Tyrkia signaliserer en kvinne med rødt hår noe ukontrollert og et selvstendig, uavhengig begjær – på ingen måte så respektert som i vesten. Derfor er dette valget viktig for å understreke selvstendigheten. Dette svarer muligens på ditt spørsmål om jeg er blitt feminist på mine eldre dager, humrer han.

– Og jeg må jo si, fortsetter han, – at selv om noen lesere har ment at det er proble-

matisk at hun i boken forfører en 16 år gammel gutt (kvinnen er selv 33), så ser jeg ingen grunn til at ikke det skal kunne skje. Menn forfører kvinner, da må også kvinner kunne forføre menn. Jeg liker det hun gjør, enkelt og greit, og har ingen problemer med det. Hun er en sterk kvinne, hun spiller i en teatertrupp som reiser rundt, hun velger livet sitt selv og bestemmer over det.

– Det er mange allusjoner til politikk, ikke bare feminisme, i denne boken?

– Ja, men husk at jeg startet med planleggingen av denne boken for lenge siden, så en direkte relasjon til det som skjer i dag finner du ikke. Men det er ingen tvil om at vi er i en grusom situasjon i Tyrkia. Mange av mine venner, journalister og forfattere er i fengsel. Det er ingen ytringsfrihet i landet, og det er umulig å ha et fullt demokrati uten ytringsfrihet.

Umulig situasjon for kunstnere

Forholdet til den politiske situasjonen opp-tar også Shafak, som i motsetning til Pamuk som fremdeles bor i Istanbul, de siste årene har bodd i London.

– Jeg er svært knyttet til Istanbul, men jeg er også svært klar over at situasjonen for forfattere, journalister og intellektuelle er blitt svært, svært vanskelig. Jeg synes det er uakseptabelt det som blir gjort, mennesker

blir holdt i fengsel i måneder uten å vite hva de er tiltalt for, de blir holdt i isolasjon og nektet tilgang til nyheter, aviser og bøker. Det er helt uakseptabelt.

– Men det har på en måte alltid vært slik, poengterer Pamuk.

– Vi har alltid stilt oss spørsmålene: Kan jeg gjøre dette intervjuet, kan jeg si dette? Det er ikke noe nytt, men du må forstå at det er en forskjell på å være kunstner og forfatter og å være journalist, vi har forskjellige oppgaver å utføre. Men nok av denne politikken.

I et intervju med Pamuk er man heldig hvis man får sneket inn et politisk spørsmål, men da er det også nok.

Shafak er mer åpent politisk engasjert som forfatter og feminist. Ikke minst er hun skeptisk til identitetspolitikk, og det er noe som forener øst og vest. Ønsket eller behovet for en enkel identitet er felles hos alle fundamentalister, om de er høyrenasjonalister i Europa eller islamske fundamentalister, poengterer hun.

– Derfor er mangfold så viktig, og det er grunn til å merke seg at kvinner har mer å miste når samfunnet bryter sammen, og fundamentalismen vokser frem. Jeg tror at opposisjonen i Tyrkia i dag vil komme fra kvinner og kvinnebevegelsen.

➤ **Menn forfører kvinner, da må også kvinner kunne forføre menn**

Orhan Pamuk, forfatter og feminist